

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ПРИРОДА КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Розуміння сутності та потенціалу інтерпретаційної природи комунікаційної взаємодії закладено у фундаментальних дослідженнях природи знаку, знакових систем і їхніх інтерпретаційних характеристик. Фактологічно-інтерпретаційне поле виявляє себе як масово-комунікаційне середовище, у якому факт з множиною його інтерпретацій, поширених у системі соціальних комунікацій, є компонентом системи управління знаннями. Інтерпретативність фактів виявляється в їхньому невичерпному інтерпретаційному потенціалі.

Ключові слова: знак, інтерпретація, факт, фактологічно-інтерпретаційне поле.

I. Вступ

Семіотична теорія є базовою для дослідження закономірностей функціонування фактологічної інформації та її інтерпретаційного потенціалу, що реалізується в соціальних комунікаціях. Фундаментальні основи розуміння сутності та природи комунікаційних процесів було закладено в працях Ч. Пірса, Ф. де Сосюра, Ч. Морріса, М. Гайдеггера, Р. Барта, Ж. Бодрійяра, Г. Гадамера, У. Еко, які розглядали закономірності та особливості комунікаційної взаємодії на перетині ідей філософії культури, семіотики, теорії масових комунікацій, мовознавства, літературознавства, медієвістики, естетики. Питання інтерпретаційної природи представлення фактологічної інформації в масмедіа розглядали в різних аспектах українські теоретики журналістики й масової комунікації (В. Демченко, В. Здоровега, В. Качкан, В. Лизанчук, О. Мелещенко, Б. Потятиник, В. Різун, М. Скуленко, А. Чічановський, В. Шкляр).

II. Постановка завдання

Мета статті – розкрити розуміння сутності та потенціалу інтерпретаційної природи комунікаційної взаємодії, що закладено у фундаментальних дослідженнях природи знаку, знакових систем та їхніх інтерпретаційних характеристик. Для реалізації цієї мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити ключові положення семіотичної теорії, що визначають інтерпретаційний потенціал фактологічної інформації; вивчити прагматику застосування інтерпретації фактів у контексті загальної теорії публіцистики; обґрунтувати тлумачення понять «факт», «фактологічно-інтерпретаційне поле» в руслі семіотичної теорії.

III. Результати

Інтерпретаційна природа комунікаційної взаємодії безпосередньо пов'язана з реалізацією потенціалу знаку, знакових систем та їхніх інтерпретаційних характеристик. У семіотичній теорії Чарльза Пірса (Charles Sanders Peirce) центральні позиції посідає концептуалізація знакових відношень, що виявляється в елементарній моделі: об'єкт – знак – інтерпретанта. Ця триада компонентів знакових відношень формує поняття семіозис, що охоплює динамічний процес інтерпретації знаку, єдино можливий спосіб його функціонування. На думку Ч. Пірса, основні постулати знакових відношень полягають у такому: знак повинен бути інтерпретованим, щоб бути знаком; кожен знак здатен породжувати інтерпретанту; процес інтерпретації нескінченний [6].

Досліджуючи лінгвістичні явища, Фердинанд де Сосюр (Ferdinand de Saussure) запропонував новаторські ідеї про розмежування мови та мовлення, про мову як систему знаків, про розрізнення синхронії й діахронії. Увів у науковий обіг терміни «позначеного» й «позначення», які є базовими не тільки в лінгвістиці (зокрема, у термінології), а й у розумінні сутності інтерпретаційної природи масмедійної комунікації. Учений визначив лінгвістичний знак як нерозривну єдність «позначеного» й «позначення», порівнюючи їх з двома боками одного аркуша паперу: лінгвістичний знак поєднує не річ та ім'я, а поняття й акустичний образ. На ідеях Ф. Де Сосюра сформувався філософський напрям структуралізм, який, ставши методологією гуманітарних наук, зокрема теорії масової комунікації, трактує явища буття як складну систему взаємопов'язаних компонентів [7].

Чарльз Морріс (Charles W. Morris), визначаючи семіозис як процес, у якому функціонує знак, розвинув теорію семіозиса, доповнивши класичні погляди на його сутність. Ч. Морріс запропонував тривимірну модель семіозису, яка охоплює семантику (характеризує відношення знаку до свого об'єкта), синтактику (охоплює відношення знаків один з одним) та прагматику (позначає відношення між знаками й тими, хто ними користується (інтерпретаторами)). Саме ці виміри семіозису становлять предмет дослідження з різних сфер семіотичного аналізу. Із погляду дослідження закономірностей і тенденцій функціонування фактологічної інформації в соціальних

комунікаціях особливий інтерес становлять погляди вченого на прагматику як практичний аспект функціонування знаків. На думку Ч. Морріса, газетні твердження, політичні погляди, філософські теорії все більше розглядаються крізь призму тих інтересів, які виражені й обслуговуються виробництвом та використанням певних знаків. Будь-який знак можна розглядати з погляду психологічних, біологічних і соціальних умов його використання. Знак виражає свою інтерпретанту (тлумачення), але вона не є його денотатом (реальним об'єктом). Тільки на більш високому рівні відношення знаку до інтерпретатора стає предметом десигнації (поняття) [5].

Розглядаючи процеси комунікаційної взаємодії, зокрема, її інтерпретаційної природи, важливо враховувати філософські ідеї німецького філософа Мартіна Гайдеггера (Martin Heidegger), який заклав теоретичний фундамент герменевтики кінця XX ст. Концепція М. Гайдеггера цікава з погляду філософського обґрунтування інтерпретаційного потенціалу мови:

- мова є простором, у якому відбувається буття людини;
- мова дає змогу з'явитися будь-якому висловленню й будь-якому мисленню, дозволяючи йому бути;
- мова конструюється як відмінність, як двоїстість сутності;
- мова є самостійним середовищем, де народжуються смисли та існує істина.

На думку М. Гайдеггера, сприйняття тексту, в якому самовиявляється буття, не означає розуміти те, про що цей текст говорить, а передусім розуміти те, про що він не говорить, але все ж таки наголошує. В умовах, коли комунікаційні акти насичені метафорами й метоніміями, філософ закликає до більш глибокого розуміння тексту, яке в результаті виявляється мало не протилежним загальноприйнятому тлумаченню. Філософ пропонує розуміння світу як тексту з нескінченною кількістю смислів, які можна по-різному трактувати. М. Гайдеггер надав герменевтиці онтологічного забарвлення: з мистецтва тлумачення, з методу інтерпретації історичних текстів герменевтика стає «здійсненням буття» [8].

Послідовник М. Гайдеггера німецький філософ Ганс-Георг Гадамер (*Hans-Georg Gadamer*) обґрунтував онтологічний характер герменевтичного кола, серцевиною якого є положення, що для того, щоб осягнути ціле, водночас потрібно збагнути окремі його гомогенні (однорідні) і гетерогенні (різномірні) частини й навпаки. Обґрунтовуючи інтерпретаційну природу тексту, Г.-Г. Гадамер сформулював такі тези: інтерпретація є принципово відкритою й ніколи не може бути завершеною; розуміння тексту є невід'ємним від саморозуміння інтерпретатора [2].

Розглядаючи процес функціонування знаку, Умберто Еко (*Umberto Eco*) наголошує на його здатності бути вільним в інтерпретаційному процесі. На його думку, знак, з одного боку, – ключове поняття для процесу семіозиса, з іншого – інструмент, за допомогою якого об'єкт може прояснюватися або розпадатися на складові. Одна з найважливіших характеристик знаку – інтерпретативність. Будь-який знак набуває сенсу на перетині безлічі інтерпретацій, які, у свою чергу, міцно вплетені в культурний контекст. У. Еко наголошує на значенні комунікаційних обставин як такої реальності, що визначає вибір коду:

- ситуація змінює смисл повідомлення (червоний прапорець на пляжі і червоний прапор на площі – різні речі);
- ситуація змінює функцію повідомлення (знак заборони на шосе більш емоційний і наказовий, ніж той самий знак у місцях паркування);
- ситуація змінює інформативне навантаження повідомлення (череп і кістки на флаконі означають не те, що той самий знак на шафі, що перебуває під напругою).

На думку У. Еко, реальність конкретних комунікаційних обставин докорінно впливає на семіотичний універсум культурних конвенцій, вона прискорює в повсякденному житті суто теоретичний світ абстрактних кодів і повідомлень, живлячи холодну відстороненість і самодостатність семіотичних смислів життєвими соками природи, суспільства, історії [9].

Питання співвідношення знаку та його інтерпретації безпосередньо виявляється в співвідношенні факту та його інтерпретації. Професор В. Й. Здоровега, створюючи загальну теорію публіцистики, наповнив її системою взаємопов'язаних елементів журналістської творчості, чільне місце серед яких надавши факту й документу. Ключові положення: документалізм є важливою особливістю журналістського твору; журналістський виступ будується на дійсних, достовірних фактах; факти є основою створення публіцистичних образів; оригінальна авторська думка, яка є основою публіцистичного твору, зумовлює побудову, аргументацію та інтерпретацію фактів; достовірність інформації, викладеної журналістом, базується на вивченні документів, встановленні правдивих фактів.

Досліджуючи компоненти творчого мислення та творчого процесу, В. Й. Здоровега вивчає співвідношення, логіку й послідовність взаємодії між задумом, темою, концепцією, ідеєю публіцистичного твору. Термін «тема літературного твору» трактує як певне коло життєвих явищ і пов'язаних з ними проблем. Визначає роль факту у формуванні цих понять:

- реальні факти, явища є предметом відображення, джерелом виступів, поштовхом до написання заміток, нарисів, статей і памфлетів;

- більшість журналістської інформації – насамперед фіксація певних подій, фактів, повідомлень про певне коло явищ, ідей, суджень;
- співвідношення факт – тема виявляє жанрові особливості: в інформаційних творах, де менше чи більше пояснюється певна система новин, факт і тема збігаються повністю; в аналітичних текстах, де, крім цієї подієвої інформації, ставиться певна проблема, робиться спроба дати відповідь на питання, які хвилюють громадськість, коло теми значно ширше, ніж оприлюднені факти;
- аналітичний публіцистичний твір більш заангажований, ніж подієва інформація, оскільки концептуальна публіцистика має чи не найбільшу можливість маніпулювати свідомістю мас, пропонуючи споживачеві інформації аргументи й факти, які укладаються в русло потрібної концепції, йому задається конкретний напрям та визначаються межі мислення;
- тема твору постає із задуму як процес його глибшого осмислення, заповнення додатковою інформацією, фактами, думками;
- логіка та послідовність взаємодії між задумом, темою, фактом та явищем не завжди однакові, вони можуть мінятися місцями: факт наштовхує на задум, і, навпаки, задум, тема, замовлена авторові, примушує вивчати, шукати факти, аналізувати їх;
- співвідношення задуму, теми й концепції визначається роллю факту: концепція є своєрідною гіпотезою, припущенням, версією можливого тлумачення фактів і явищ; концепція зароджується в автора, як правило, ще до детального ознайомлення з фактами, їх докладного вивчення [3].

Подолання суперечності між первинною концепцією й об'єктивною реальністю лежить у площині використання для її верифікації фактологічної та документальної бази, унаслідок чого відбувається комплекс різнорідних, але взаємозумовлених процесів: виявлення внутрішньої природи процесу творчості, мужності та професіоналізму журналіста; проведення зустрічей з учасниками події, урахування різних поглядів, вивчення документів; коректування («підправлення» фактів, «власне бачення» фактів) фактів недопустиме; модифікація первісного задуму публіцистичного твору, аж до відмови від нього, якщо факти не вкладаються в задану схему; дотримання правил: довіряти фактам і тільки фактам; знати їхню природу; брати за основу реальний, а не спотворений тенденційним сприйняттям факт [3, с. 74–79].

Джерела літературного задуму, що неодмінно живлять творчий журналістський процес, співвідносяться з фактологічною й документальною компонентою або їх поєднанням (табл. 1).

Таблиця 1

Фактологічна й документальна співвіднесеність джерел виникнення літературного задуму

Джерела виникнення літературного задуму (за В. Й. Здоровогою)	Фактологічна / документальна компонента
Реальне життя у всій його багатоманітності й невичерпності	Факт, документ
Спілкування, розмови з людьми	Факт
Документ у всіх своїх різновидах від офіційних політичних заяв до історичних письмових джерел і свідчень	Документ
Редакційна пошта, телефонні повідомлення читачів, слухачів	Документ, факт
Офіційні зустрічі, прес-конференції, брифінги, з'їзди, симпозиуми, засідання найрізноманітніших колективних органів та об'єднань	Факт
Постійні особисті контакти із цікавими, компетентними людьми – спеціалістами певних галузей знань, політиками, чиновниками, працівниками правоохоронних органів	Факт

На значення верифікації фактами правильності та об'єктивності концепції публіцистичного твору вказував В. Аграновський, зазначаючи, що тему можна сформулювати без доказів, а концепція неодмінно містить обґрунтування, докази, резони. Від задуму до теми півкроку, а від задуму до концепції – повний крок [1, с. 30].

Феномен факту перебуває в концептуальному руслі семіотичної теорії, фігуруючи в ролі вихідного компонента елементарної моделі знакових відношень – «об'єкта» і його подальшої сигніфікації «знаком» та тлумачення «інтерпретантою»: факт – об'єкт, що є реалією об'єктивної дійсності; знак, що позначає об'єкт у певній знаковій системі; інтерпретанта, що відтворює тлумачення відношення «об'єкт – знак».

З огляду на наведені положення вважаємо обґрунтованим наукове трактування терміна факту як очевидної зміни об'єктивної реальності в просторі й часі, об'єктивізованої та інтерпретованої системою соціальних комунікацій для пізнавальної діяльності людини.

Семіотичні характеристики факту виявляються у властивостях цього феномена, які визначають його сутність у відношеннях з іншими речами, виявляються в співвіднесеності з когнітивними (мисленнєвими) процесами. До властивостей фактів належать об'єктність, інтерпретативність, керованість, результативність.

Об'єктність (предметність) фактів виявляється в їхній здатності до об'єктивізації відомостей системою соціальних комунікацій, тобто в здатності окремих процесів, подій, явищ реального світу бути виокремленими серед інших у просторі й часі та відображеними масмедіа. Решта фактів становлять контекст, тло, фактологічне середовище.

Інтерпретативність фактів виявляється в їхньому невичерпному інтерпретаційному потенціалі. Факт соціального життя та сукупність повідомлень про нього в системі соціальних комунікацій утворюють фактологічно-інтерпретаційне поле (рис. 1).

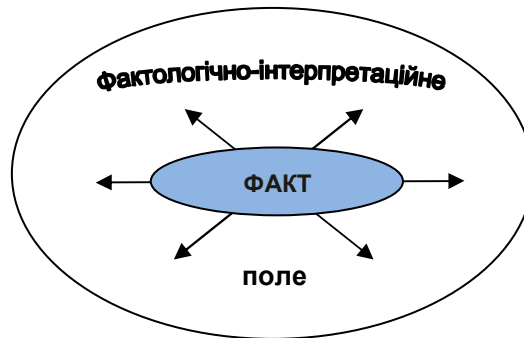

Рис. 1. Фактологічно-інтерпретаційне поле

Поняття «фактологічно-інтерпретаційне поле» визначаємо як масово-комунікаційне середовище, в якому факт з множиною його інтерпретацій, поширених засобами комунікації, є компонентом системи управління знаннями.

Факт невід'ємний від його інтерпретацій, оприлюднених засобами комунікації.

Керованість фактів виявляється в умовах інформаційної війни в їхній здатності бути матеріалом у технологіях маніпулювання, навіювання, нейролінгвістичного програмування, зокрема фреймування та рефреймування. Під час фреймування відбувається керування когнітивними (мисленнєвими) процесами та звичками, коли певний факт цілеспрямовано вбудовується в стійку структурну схему репрезентації – когнітивне утворення (знання, очікування), що організує інформацію. Ментально-когнітивні, суспільно-соціальні фрейми-рамки (традиції, звички, ритуали, церемонії) порушуються й розбудовуються. Під час рефреймінгу відбувається зміна сприйняття події шляхом виходу за межі звичного сприйняття. Так, рефреймінг змісту передбачає зміну назви поняття (події, явища, особи), залишаючи контекст без змін, наприклад, заколот – революція; бандити – повстанці. Рефреймінг контексту – зміна контексту на такий, у якому факт змінює своє значення, наприклад один і той самий факт може бути витлумачений як у позитивному, так і в негативному світлі. Історія будь-чого є сукупністю доцільно інтерпретованих фактів [4, с. 18; 79-85]. Використання потенціалу інтерпретації фактологічної інформації набуває особливої актуальності в умовах глобального використання інформаційного простору як поля протистояння різних моделей цивілізаційного розвитку.

Результативність фактів виявляється в причинно-наслідковому характері своєї появи: факти перебувають у нерозривному зв'язку з причинами їхньої появи. Факт – це завжди кінцевий результат попереднього шляху розвитку, який характеризують набуті позитивні або негативні, якісні або кількісні зміни.

IV. Висновки

Сутність інтерпретаційної природи комунікаційної взаємодії закладено в потенціалі знаку, знакових систем та їхніх інтерпретаційних характеристик. Закономірності й особливості інтерпретацій у комунікаційній взаємодії пояснює семіотична теорія. Логіко-філософський підхід семіотики розглядає концепцію семіозису як діяльність за елементарною моделлю знакових відношень: об'єкт – знак – інтерпретанта. Лінгвістично-комунікаційний підхід семіотичної теорії, ставши методологією теорії масової комунікації, трактує явища буття як складну систему взаємопов'язаних компонентів: лінгвістичний знак як нерозривна єдність «позначеного» й «позначення» поєднує поняття та акустичний образ. Джерелом розуміння інтерпретаційної природи комунікаційної взаємодії є дослідження тривимірної моделі семіозису, яка охоплює семантику, синтактику та прагматику. Із погляду дослідження закономірностей і тенденцій функціонування фактологічної інформації в соціальних комунікаціях особливий інтерес становить прагматика як практичний аспект функціонування знаків, який виявляється у виробництві та використанні певних знаків. Інтерпретаційний потенціал знаків екстраполюється на інтерпретаційну природу тексту, що зумовлює його принципову відкритість і здатність до необмеженої можливості інтерпретацій у розумінні інтерпретаторів. Функціональні характеристики знака виявляються в його здатності набувати сенсу в численних інтерпретаціях, які інфільтровані в конкретні комунікаційні обставини, у реальний культурний контекст. Прагматика співвідношення знака та його інтерпретації в процесі комунікаційної взаємодії безпосередньо виявляється в співвідношенні факту і його інтерпретації. Інтерпретативність фактів виявляється в їхньому невичерпному інтерпретаційному потенціалі. Факт невід'ємний від його інтерпретацій у масмедіа. Фактологічно-інтерпретаційне поле виявляє себе як масово-комунікаційне середовище, у якому факт з множиною його інтер-

претацій, поширених у системі соціальних комунікацій, є компонентом системи управління знаннями. Факт, перебуваючи в полі фактологічних інтерпретацій, виявляє свою багатогранність, різноманіття. Водночас, перебуваючи в межах однієї інтерпретації, факт відтворює лише ту грань, що відповідає стратегічним і тактичним інтересам інтерпретатора, та втрачає плюралізм трактування, представлення різних поглядів на факт.

Список використаної літератури

1. Аграновский В. А. Ради единого слова / В. А. Аграновский. – Москва : Мысль, 1978. – 168 с.
2. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика / Г.-Г. Гадамер. – Київ : Юніверс, 2001. – 288 с.
3. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – Львів : ПАІС, 2008. – 276 с.
4. Зеленін В. По той бік правди. Нейролінгвістичне програмування як зброя інформаційно-пропагандистської війни / В. Зеленін. – Вінниця : Віндрук, 2014. – 384 с.
5. Моррис Ч. Основания теории знаков / Ч. Моррис // Семіотика : сб. пер. – Москва, 1983. – С. 37–89.
6. Пирс Ч. С. Избранные философские произведения / Ч. С. Пирс ; пер. с англ. К. Голубовича, К. Чухрукидзе, Т. Дмитрева. – Москва : Логос, 2000. – 448 с.
7. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Ф. де Сосюр ; пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко. – Київ : Основи, 1998. – 324 с.
8. Хайдеггер М. Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер ; сост., пер. с нем. и комм. В. В. Библихина. – Москва : Республика, 1993. – 447 с.
9. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко ; пер. А. Г. Погоняйло, В. Г. Резник. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1998. – 432 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2017.

Комова М. В. Интерпретационная природа коммуникационного взаимодействия

Понимание сущности и потенциала интерпретационной природы коммуникационного взаимодействия заложены в фундаментальных исследованиях природы знака, знаковых систем и их интерпретационных характеристик. Фактологически-интерпретационное поле проявляет себя как массово-коммуникационная среда, в которой факт с множеством его интерпретаций, распространенных в системе социальных коммуникаций, является компонентом системы управления знаниями. Интерпретативность фактов проявляется в их неисчерпаемом интерпретационном потенциале.

Ключевые слова: знак, интерпретация, факт, фактологически-интерпретационное поле.

Komova M. Interpretational Nature of the Communication Interaction

An understanding of the interpretational nature and potential of communication interaction lies in fundamental research of sign's nature, sign's systems and their interpretational characteristics. The semiotic theory explains regularities and peculiarities of interpretations in the communication interaction. Logical and philosophical approach of semiotics considers the semiosis concept as activity by elementary model of symbolic relations: object-sign-interpretanta. Linguistic and communicative approach of semiotic theory, becoming the methodology of the mass communication theory, interprets being phenomenon as a complex system of interrelated components: linguistic sign as an indissoluble unity «marked» and «marking» combines the concept and acoustic image. The source of understanding of the of communication interaction's interpretative nature is research of three-dimensional semiosis model that covers semantics and pragmatics syntactics. Due to the study of regularities and tendencies of the factual information's functioning in social communication the pragmatic as a practical aspects of signs functioning is particular interest that turns out in the production and use of certain signs. Interpretive potential of signs extrapolates to interpretative nature of the text, which makes openness and ability to unlimited possibilities for interpretation by interpreters. Functional characteristics of sign are it's ability to take on meaning in the many interpretations that have infiltrated into specific communication circumstances and real cultural context. Pragmatics of ratio between sign and it's interpretation during communication interaction directly detects in the ratio between fact and interpretation. Interpretation of the facts manifested in their inexhaustible interpretation potential. The fact is inseparable from it's interpretations in the media. Factual and interpretative field manifests itself as a mass communication environment in which the fact with plural interpretations that prevalent in the social communications system is a component of knowledge management.

Key words: sign, interpretation, fact, factual and interpretative field.